

LIUCIJA CITAVIČIŪTĖ

Landšturmo giesmė. Lietuviškoji Napoleono karų poezija

<https://doi.org/10.51554/SLL.21.52.11>

ANOTACIJA. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje Liudviko Rėzos fonde 137-5 byloje tarp rankraščių atsitiktinėje vietoje įrišta spausdinta knygutė be atskiros signatūros, su bendra bylos paginacija. Knygelėje nenurodyti nei leidybiniai duomenys, nei autorius, viršelyje yra tik pavadinimas *Landšturmo giesmė*. Kampe Rėzos ranka įrašyta pavardė Hassenstein leidžia spėti, kad būtent jis yra knygelės parengėjas. Knygelėje išspausdinti lietuviški Napoleono karų eilėraščiai. Šiame straipsnyje-publikacijoje nustatomos knygelės išleidimo aplinkybės ir leidybiniai duomenys, pateikiamos išsamios žinios apie autorių ir įvertinama lietuviškų eilėraščių istorinė ir išliekamoji vertė.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Prūsijos Lietuva; Napoleono karų poezija; mūšis prie Leipcigo; Kristupas Danielius Hasenšteinas; Liudvikas Rėza.

Karuose su Napoleonu Prūsija dalyvavo 1806–1807 ir 1813–1814 m. Antrajame etape didele narsa pasižymėjo Rytų Prūsijos nacionalinis kavalerijos pulkas, kuriame buvo daug lietuvių kilmės savanorių. Jų kovinę dvasią kėlė patriotinės dainos. Napoleono karų lietuviškoji poezija – iki šiol netirta raštijos paveldo dalis. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje yra saugomas 12 puslapių Prūsijos Lietuvos karo dainų rinkinėlis *Landšturmo giesmė* [1813]. Paieškos parodė, kad tai vienintelis išlikęs egzempliorius. Iš Karaliaučiaus į Lietuvą jis pateko po Antrojo pasaulinio karo kartu su Karaliaučiaus profesoriaus Liudviko Rėzos rankraščių archyvu ir

dabar yra *Liudviko Rėzos fonde* 137–5. Spausdinta knygelė atskiros signatūros neturi, ji įrišta tarp dviejų rankraščių – lietuviškos giesmės, užrašytos ne Rėzos ranka, ir Ernsto Vilhelmo Berbomo laiško Rėzai, parašyto 1839 m. balandžio 27 d. Knygelės puslapiai nenumeruoti, jos paginacija (pieštuku) tęsia bendrą archyvinės bylos rankraščių paginaciją (lap. 25 – lap. 30). Antraštėje trūksta visų leidybinių duomenų. Rėzos ranka įrašyta pavardė *Pf. Haffenstein* leidžia teksto parengėju laikyti Piktupėnų (vok. Piktupönen) kunigą Kristupą Danielių Hasenšteiną (Christoph Daniel Hassenstein), artimą Rėzos bičiulį ir lietuviškos Biblijos (1824) IV leidimo bendradarbį.

Leidinėlis kišeninio formato – 17x10 cm, kartoniniais viršeliais. Pirmame antraštiniame lape yra lietuviškas pavadinimas *Landšturmo=Giesmė* [lap. 1], viršuje kairiajame kampe rudu rašalu Rėzos ranka įrašyta *Pf. Haffenstein*. Lapo viduryje – kukli puošybinė vinjetė. Antrame antraštiniame lape išspausdintas pavadinimas vokiečių kalba – *Landsturmlied* [lap. 2]. Toliau įdėtas eilėraštis *Pafiputefis Swieto Pergalletejis* [lap. 3–4], o puslapio apačioje Rėzos ranka vėl įrašyta *Haffenstein*, po jo eina šešių posmų vokiška daina, prasidedanti žodžiais *Auf, auf zum Kampf für's Vaterland* [lap. 5]. Po jos šios dainos lietuviškas tekstas, prasidedantis *Eime apginkim Tėviške* [lap. 6] (teksto apačioje Rėza trečią kartą įrašė: *Haffenstein*).

1931 m. šį retą spaudinį, dar tebesantį Karaliaučiaus valstybiniame archyve (Msc 175/6), surado Vaclovas Biržiška (1884–1956) ir paskelbė lietuviškų tekstų nuorašus, laikydamasis XX a. pirmosios pusės lietuviškos rašybos¹, išsamesnės informacijos apie leidinį jis nepateikė. Praėjus 90 metų ši knygelė tebelaukė tyrėjų dėmesio.

KNYGELĖS *LANDŠTURMO GIESMĖ* LEIDYBINIAI DUOMENYS

Nustatyti knygelės *Landšturmo giesmė* parengimo ir išleidimo datą leidžia jos turinys. Vienas iš tekstų yra apie 60 eilučių eilėraštis, šlovinantis Napoleono armijos sutriuškinimą prie Leipcigo. Antrasis ir trečiasis tekstas – ta pati daina lietuvių ir vokiečių kalbomis, raginanti prūsus stoti į landšturmą (tai

¹ Vaclovas Biržiška, *Nežinomi senieji lietuviški tekstai*, Kaunas: Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, 1931, p. 305–307.

pagalbiniai kariniai daliniai, formuojami daugiausia iš savanorių). Šaltiniai liudija, kad landšturmas Rytų Prūsijoje suformuotas 1813 m., o mūsų prie Leipcigo įvyko taip pat 1813 m., tad reikia manyti, kad *Landšturmo giesmės* tekstai sukurti ir išspausdinti būtent 1813 metais.

Kur išleista knygelė? Daug lietuviškų knygų XIX a. išspausdino dinastinė Hartungų spaustuvė Karaliaučiuje, turėjusi savo filialą Lietuvos provincijoje, Gumbinėje (vok. Gumbinnen). Šis leidinėlis dienos šviesą išvydo greičiausiai Gumbinės spaustuvėje, kurioje 1814 m. pasirodė ir lietuviška karų su Napoleonu Bonapartu istorija *Nufidawimai švento Karawimo*², parengta to paties Hasenšteino. Joje perspausdinti eilėraščiai iš *Landšturmo giesmės*.

Landšturmo giesmę suradęs Vaclovas Biržiška, remdamasis Rėzos prierašu *Pf. Hassenstein*, nurodė, kad leidinėlio parengėjas esąs *Kristijonas Gotlybas Hasenšteinas*. Biobibliografiniame leidinyje *Aleksandrynas* (1963)³ Biržiška nurodo kitus parengėjo vardus – *Kristupas Danielius Hasenšteinas*. Vėlesniuose šaltiniuose šis asmuo vadintas dar kitaip – *Kristijonas Danielius Hasenšteinas*. Iš tikrųjų *Landšturmo giesmę* parengęs asmuo yra Kristupas Danielius Hasenšteinas. Pats jis pasirašydavo *Ch. D. Hassenstein*.

Identifikuodami šį asmenį pasiklojėme Rėzos duomenimis. Rytų Prūsijos presbiterologijoje⁴ jis mini arba aprašo keletą tos pačios Hasenšteinų giminės atstovų, o mus dominantijį asmenį vadina *Christoph Daniel Hassenstein*. Prie jo literatūrinių darbų Rėza nurodo dvi lietuviškas istorijos knygas: Napoleono karų istoriją *Nufidawimai švento Karawimo* (1814) ir Reformacijos istoriją *Kaip Krikščionizka Wiera [...] atnaujinta* (1818). Tai reikšmingiausi, bet ne vieninteliai Hasenšteino lietuviški darbai.

² [Christopher Daniel Hassenstein], *Nufidawimai švento Karawimo, per kurri Prufai ir kitti krikščionis nū baifingiaūfo Smarkawimo išwalniti, fu kellioms Giefmems Nufitikkejimq pribuddinantiems, Lietuwninkams ant Géro surašyti ir Raštais iššpausti, Gumbinne Mette 1814.*

³ Vaclovas Biržiška, *Aleksandrynas: Senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos*, t. 2: XVIII–XIX amžiai, Čikaga: JAV LB Kultūros Fondas, 1963, p. 219.

⁴ Ludwig Rhesa, *Kurzgefaßte Nachrichten von allen seit 1775 an den evangelischen Kirchen in Ostpreuszen angestellten Predigern [...]*, Königsberg: Gedruckt in der Paschkeschen Buchdruckerei, 1834, p. 173.

Protestantiškoje Rytų Prūsijoje lietuviybę puoselėjusių kunigų ir precentorių šeimos dažniausiai nebuvo grynai lietuviškos. Tokios buvo Ostermejerių, Milkų, Cipelių, Šimelpenigių, Hasenšteinų ir kt. šeimos. Hasenšteinų giminėje ne viena karta dirbo lituanistinį darbą. Daugiausia nusipelnė čia minimas Piktupėnų kunigas Kristupas Danielius Hasenšteinas. Lietuvių kalbą jis puikiai mokėjo nuo mažens, nes motina Luizė Sofija Vilké (Vilkaitė) buvo lietuvė⁵. Tėvas greičiausiai buvo vokiečių. Hasenšteinas yra vienas iš nedaugelio Prūsijos šviesuolių, kūrusių tik lietuvių kalbą. Švietėjišką veiklą skatino jo tautinės nuostatos. Savo raginimą rengti knygas paprastiems lietuviams, kaip tai daro vokiečiai, Hasenšteinas argumentuoja taip: „argi lietuvninkai už anuos prastesni?“⁶. Hasenšteinas buvo Prūsijos karalystės valdinys, nė karto neperžengęs šalia esančios Lietuvos sienos, tačiau istorijos kataklizmai ir valstybių sienų perbraižymai lėmė, kad Hasenšteino tarnybos ir literatūrinės veiklos vieta dabar yra Lietuvos teritorijoje, Pagėgių savivaldybėje, ir vadinasi kaip anuomet – Piktupėnai.

Mūsų Hasenšteino senelis *Jonas Hasenšteinas* (Johann Hassenstein, 1680–1743) buvo Plybiškių (vok. Plibischken) kunigas, trys jo sūnūs taip pat tarnavo lietuvių parapijose. Kristupo Danieliaus tėvas *Kristupas Dytrichas Hasenšteinas* (Christoph Dietrich Hassenstein, 1723–1797) kunigavo Nemerkiemyje (vok. Nemmersdorf). Berniuko dėdė *Jonas Samuelis Hasenšteinas* (1706/1707–1773) baigęs Karaliaučiaus universitetą išvyko į Halę. Pagal tuo metu galiojusį karaliaus Frydricho Vilhelmo I reskriptą būsimieji Rytų Prūsijos kunigai turėjo vykti į Halę užbaigti mokslus pietistiniame universitete. Biržiška nurodo, kad Hasenšteinas Halėje lankė Lietuvių kalbos seminarą⁷, tačiau labiau tikėtina, kad pats buvo docentas, nes gerai mokėjo lietuvių kalbą. Lietuvių kalbos seminaras Halėje (vok. Halle an der Saale) veikė 1727–1740, jį įsteigė karalius Frydrichas Vilhelmas I (vok. Friedrich Wilhelm I., 1688–1740, valdė nuo 1713). Seminare mokėsi iš Karaliaučiaus universiteto siunčiami studentai ar absolventai, tad Jonas Samuelis Hasenšteinas galėjo tuo pat metu

⁵ Vaclovas Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, p. 219.

⁶ Tuos žodžius Hasenšteinas išspausdino lietuviškoje pratarinėje savo išverčiai knygai *Kaip Krikščioniška Wiera bey Baznyczia, Šmonų pagadinta [...] atnaujinta*, Tilžė: Posto spaustuvė, 1818, p. 7.

⁷ Vaclovas Biržiška, *Aleksandrynas*, t. 2, p. 219.

studijuoti teologiją ir mokyti seminaristus lietuvių kalbos. Grįžęs jis kunigavo Trempuose (vok. Trempen). Kitas mūsų Hasenšteino dėdė *Frydrichas* (Friedrich Hassenstein, 1719–1778) nuo 1748 m. tarnavo kunigu Didlaukiuose (vok. Didlacken), jo sūnus, irgi Frydrichas (Friedrich Hassenstein, 1755–1813), mūsų Kristupo Danieliaus pusbrolis, kunigavo taip pat lietuviškose parapijose – Kalninkuose (vok. Kallningken) ir Katinavoje (vok. Kattenau).

Kristupas Danielius Hasenšteinas gimė 1756 m. vasario 13 d. Nemerkiemyje. Bažnytkaimis buvo Gumbinės apskrityje, kur didelę gyventojų dalį sudarė lietuviai, o pačioje Gumbinėje nuo 1736 m. rezidavo Gumbinės karo ir domenų rūmai – administracinė institucija, karaliaus įgaliota spręsti Prūsijos lietuvių socialines, teisines ir švietimo problemas.

Hasenšteinas mokėsi Įsruties (vok. Insterburg) mokykloje, o sulaukęs 16 metų, 1772 m. spalio 16 d., įstojo į Karaliaučiaus universitetą. Gerai mokėjęs lietuvių kalbą, tikėtina, buvo paskirtas Karaliaučiaus Lietuvių kalbos seminaro docentu. Seminaro inspektoriumi tuo metu buvo teologijos profesorius Danielius Heinrichas Arnoldtas (1706–1775), žinomas istorikas, parašęs Karaliaučiaus universiteto istoriją, Prūsijos Bažnyčios istoriją ir parengęs Rytų bei Vakarų Prūsijos presbiterologiją. 1778 m. baigęs studijas, Hasenšteinas paskirtas Būdviečių (vok. Budwethen) precentoriumi, o 1792 m. kovo 30 d. ordinuotas kunigu ir įvesdintas į Piktupėnų parapiją Tilžės (vok. Tilsit) apskrityje. Jis buvo vedęs Zuzaną Vilkę (1765–1837), greičiausiai savo pusseserę, Jurgio Kristupo Vilkio, Šimelpenigio adjunkto Papelkiuose (vok. Popelken), ir Kotrynos Ralės Šimelpenig dukterį, ji pagimdė trylika vaikų.

Piktupėnuose mūsų Hasenšteinas tarnavo iki gyvenimo pabaigos, čia jis parengė *Landšturmo giesmę* ir visus kitus lituanistinius darbus. Mirė 1821 m. gruodžio 17 d., eidamas 66 metus, palaidotas bažnyčios kriptoje. Piktupėnų bažnyčia sugriauta vykstant karui 1944 m. Klebono kapavietės neieškota.

Pro Piktupėnus ėjo senasis pašto traktas, jungęs Berlyną su Peterburgu. Napoleono karuose šiai gyvenvietei teko nukentėti du kartus – prancūzų armijai puolant ir traukiantis. Piktupėnų bažnytkaimį Europoje išgarsino aplinkybės, susijusios su 1807 m. Tilžės taikos sutartimi. Kol vyko Napoleono Bonaparto (pranc. Napoléon Bonaparte, 1769–1821, valdė 1804–1814) caro Aleksandro I (rus. Александр I Павлович, 1777–1825, valdė nuo 1801) ir karaliaus Frydricho Vilhelmo III (Friedrich Wilhelm III, 1770–1840, valdė nuo 1797) derybos (birželio 25 – liepos 7 d.), Prūsijos karališkoji šeima su palyda keturias

savaite buvo apsistojusi Piktupėnų klebonijoje ir mokykloje. Būtent kunigas Kristupas Danielius Hasenšteinas tada rūpinosi karališkais svečiais. Senoji klebonija yra išlikusi iki mūsų dienų.

Mūsų Kristupo Danieliaus Hasenšteino lituanistinės veiklos spektras gana platus. Jis buvo vienas Rėzos dainyno bendradarbių. Pirmajame lietuvių dainų rinkinyje *Dainos oder Littauische Volkslieder* (1825) išspausdinta keliolika Piktupėnų apylinkėse užrašytų dainų, kitos liko Rėzos archyve. Nuo 1819 m. jis prisidėjo prie kito Liudviko Rėzos projekto ir buvo vienas iš padėjėjų bei bendradarbių, rengiant naują lietuviškos Biblijos leidimą (1824). Jis redagavo tekstą ir skaitė korektūras.

Hasenšteinas laikytinas pirmuoju, dar iki Simono Daukanto lietuviškai rašiusiu istoriku. Nors jo darbai neprilygsta Daukanto veikalams mokslinė vertė, jie yra reikšmingi XIX a. pr. lietuvių raštijos kontekste.

Hasenšteino parengta knyga apie Napoleono karus *Nufidawimai šwento Karawimo [...]*⁸ dar laukia savo tyrėjų. Vienintelis žinomas egzempliorius yra saugomas Latvijos MA bibliotekoje Rygoje, į kurią pateko iš žinomo vokiečių literato Abrahamo Jakobo Pencelio (Abraham Jacob Penzel, 1749–1819) asmeninės bibliotekos. Knyga išspausdinta Gumbinėje, Hartungo spaustuvėje 1814 m., apimtis – 100 puslapių. Autorius nenurodytas, tačiau antraštiniame lape juodu rašalu Pencelio įrašyta: *Vom Pfarrer Haßenstein in Piktupönen bey Tilfit. Abraham Jakob Penzel [...] Geschenk des Herrn Prof. Rhesa (Kunigo Hasenšteino iš Piktupėnų prie Tilžės. Abrahamas Jakobas Pencelis [...] Pono Prof. Rėzos dovana 1818)*. Tokia nuoroda palieka abejonių, ar Hasenšteinas yra veikalo autorius, ar gal tik vertėjas. Jis išsklaido Rėza kunigų žinyne *Kurzgefaste Nachrichten*⁹ nurodęs, kad Hasenšteinas šį veikalą parašė (*hat geschrieben*). Istorijos pabaigoje išspausdinta 20 lietuviškų karo su Napoleonu laikų dainų. Hasenšteinas knygai parašė ir lietuvišką pratarmę *Pafifweikinimas*, prasidedančią žodžiais: *Sweiki mieli Prietelei wissi [...]*.

Knyga *Nufidawimai šwento Karawimo* tapo mokymo priemone Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminare. Tai rodo Rėzos sudarytas seminaro bibliotekos knygų sąrašas¹⁰.

⁸ Žr. išn. 2.

⁹ Ludwig Rhesa, *op. cit.*, p. 173.

¹⁰ Žr. Liucija Citavičiūtė, *Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras: istorija ir reikšmė lietuvių kultūrai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 115.

1818 m. minint Liuterio reformacijos 300 metų jubiliejų, bažnyčios vyresnybė pavadė Hasenšteiniui išversti religijos istorijos knygą *Kaip Krikščionizma Wiera [...] atnaujinta*¹¹. Ši 166 puslapių knyga yra vienas didžiausių pagal apimtį lietuviškų XIX a. pasaulietinio turinio tekstų. Joje įdėta Hasenšteino lietuviška pratarmė ir keletas giesmių.

Hasenšteiniui priskiriami ir du Rytų Prūsijos vietinės valdžios užsakyti vertimai: pirmosios pagalbos knygelė apie skenduolių gaivinimą *Pamokinnimas* (1822) ir brošiūra *Ka paženklin tuo du žodžiu Landsturmas ir Landwere?* (1813), apie ją žinoma tik iš antrinių šaltinių.

LANDŠTURMO GIESMĖ - LIETUVIŠKOSIOS NAPOLEONO KARŲ POEZIJOS PAVYZDYS

Napoleonui pralaimint Rusijoje, Prūsija pakilo į išsivaduojamąjį karą. Buvo mobilizuota reguliarioji armija, pašaukti rezervistai, o 1813 m. balandžio 21 d. karalius išleido ediktą, įsakantį kurti pagalbinius karinius dalinius bendru pavadinimu – *landšturmas* (vok. *Land* – „šalis“, *Sturm* – „ataka“). Landšturmą sudarė kariuomenėje netarnaujantys, bet mokantys naudotis ginklu vyrai nuo 17 iki 60 metų, tai paskutinis krašto kovinis rezervas. Karaliaus ediktas sukėlė didžiulę patriotizmo bangą. Karaliaučiuje per dvi savaites suformuotas Rytprusių nacionalinis kavalerijos pulkas, kuriame buvo daug šauktinių ir savanorių lietuvių. 1813 m. gegužės 3 d. pulkas išžygiavo iš Karaliaučiaus su kovos daina *Auf, Preussen (Pakilk, Prūsija)*, kurią tai progai parašė Martynas Liudvikas Rėza, pats kaip karo kapelionas lydėjęs armiją nuo Karaliaučiaus iki Paryžiaus. Muziką sukūrė žinomas Rytų Prūsijos kompozitorius Vilhelmas Gottliebas Martinas Jensenas (m. 1842), Rėzos jaunystės dienų bičiulis. Tikėtina, kad parengti brošiūrėlę, agituojančią lietuvių jaunimą į landšturmą ir keliančią kovos dvasią, Hasenšteina paskatino būtent Rėza. Pats *Landšturmo giesmės* autorius tuomet buvo įpusėjęs septintą dešimtį ir per senas žygiuoti į karą.

¹¹ *Kaip Krikščionizma Wiera bey Bažnyczia, Žmonû pagadinta, Diewui maloningay bewaldant per Luteru bey kittus nobažnus Wyrus Atnaujinta Lietuwninkams ifžguldyta wierno jû prietelio, jûs pribudint norinczio, kad fžwiefybeje pafielgtu. Wyrauftiems fžwentos Bažnyczios Užweizdams pavelijant, Raštais išspaufta pri Endrikio Post Tilžeje 1818.*

Jauni Prūsijos lietuviai rodė drąsos pavyzdžius. Karlas Heinrichas Ostermejeris, žinomo raštijos veikėjo Gotfrydo Ostermejerio anūkas, iš sakyklos kvietė jaunimą stoti į vokiečių armiją, pats po sutana nešiojo karišką uniformą. Jis su prūsų armija nužygiavo iki Paryžiaus, buvo kontūzytas, po karo karaliaus apdovanotas už drąsą, vėliau tarnavo pamokslininku Klaipėdos bažnyčioje, rengė lietuviškus religinius raštus. 1813–1814 m. savanoriais išėjo 34 Karaliaučiaus universiteto studentai, 1815 m. – dar 28. Buvo suformuotas atskiras studentų pulkas, kuris narsiai kovėsi su priešu. Iš Prūsijos kultūros paveldo Slaptajame valstybiniame archyve Berlyne išlikusių Rėzos ataskaitų universiteto kuratorijai¹² matyti, kad savanoriais kariavo visas būrys Lietuvių kalbos seminaro auklėtinių. Grįžę iš karo ir tarnaudami provincijoje jie aktyviai įsitraukė į lituanistinę veiklą. Karlas Augustas Jordanas (Carl August Jordan, 1793–1871) tapo žinomu leksikografu, tautosakos rinkėju. Savanoris karo kapelionas Karlas Heinrichas Malkvicas (Karl Heinrich Malk[e]witz, 1790–1850) paskirtas lietuvių kunigu Ragainėje (vok. Ragnit), vėliau superintendentu, buvo lietuviškų religinių raštų korektorius, istorikas, žodynininkas, vienas talkininkų Rėzai rengiant naują lietuviškos Biblijos leidimą (1824). Tikėtina, kad jie karo keliuose nešiojosi *Landšturmo giesmę*.

1813 m. spalio 16–19 d. netoli Leipcigo įvyko lemiamas *Tautų mūšis*, pasibaigęs triuškinančia valstybių sąjungininkių pergale. Rėza aprašė kautynės savo dienoraštyje ir sukūrė eilėraštį *Siegelied auf die Schlacht bei Leipzig* (*Giesmė pergalei prie Leipcigo*), kuris tapo Prūsijos kariuomenės pergalės daina. Lietuvių kalba pergalę prie Leipcigo pašlovino Hasenšteinas eilėraščiu „Pasiputėsis svieto pergalėtojis“, išspausdintu knygelėje *Landšturmo giesmė*.

Reikia pripažinti, kad šis nepelnytai užmirštas Hasenšteino kūrinėlis yra vienas meniškiausių ir taisyklingiausia lietuvių kalba XIX a. pr. parašytų eilėraščių. Jame ryškios satyros ir parodijos užuomazgos (lietuvių satyrinės poezijos pradininku Prūsijos Lietuvoje laikytinas XVIII a. kūręs Papelkių kunigas Adomas Frydrichas Šimelpfenigis (Adam Friedrich Schimmelpfennig, 1699–1763)). Itin turtinga eilėraščio leksika. Vaizdūs to meto žodynuose neužfiksuoti lietuviški žodžiai yra, manytina, paties Hasenšteino sukurti naujadarai, tad šis kūrinėlis yra vertingas šaltinis leksikografams.

¹² Liucija Citavičiūtė, *op. cit.*, p. 127–128, 344.

Eilėraštis greičiausiai nebuvo kuriamas kaip dainos tekstas. Tokių abejonių kelia įmantrios metaforos ir nepatogus dainuoti ritmas, tačiau jeigu jis vis dėlto buvo dainuojamas, tai skambėjo įspūdingai. Turėjo būti solo balsas ir choras, kuris (nelyginant senovės graikų teatre) eilutės pabaigoje kartojo šūksnius: *Trara! Dėl ko? Skaudu! Niekai! Hallohl!*

Krenta į akis gausios ir vykusios panaudotos stiliaus priemonės: metaforos, hiperbolės, personifikacijos ir vaizdingi palyginimai: *jiems [prūsams] šaukiant smegenys dreba; kulkos byra kaip ledai; srovė atūžia su umaru* (armija puola); *iš tūkstančio nasrų griaudžia Perkūnas* (garsiai rėkia); *nevidonui sušunta kraujas* (išsigąsta); *apversti svietę; pabunda kalnai ir daubos; peklos nasrai atsiveria; baisybės nasrai užsiveria; tekina kardę* (rengiasi pulti);

ekspresyvūs būdvardžiai ir veiksmožodžiai: *papūsdams zūbus; skambančiu balsu; padūkęs, įniršęs, nasringas, vyrai drūti; baisinga žvėris sukasi, bet yra vis labiau suveržiama;*

prūsų lietuvių patarlės ir frazeologizmai: *dingojosi Dievu esęs; pakėlęs nosį, kakinas* [dab. liet. „artinasi“], *o pralaimėjęs nežino, kur kišti rankas; išdykėliai gauna savo mokesčius; Dievs te skalsin; kam kraujas bekrut gyslose.*

Dirbtinio žodžių trumpinimo ir apostrofų, būdingų to meto religinei ir pasaulietinei lietuvių poezijai, beveik nėra. Sintaksė tuometiniu požiūriu – gana taisyklinga, o tai patvirtina, kad lietuvių kalbą autorius mokėjo puikiai.

Kūrinėlis turi istorinio epo bruožų. Jame atsispindi konkrečios aplinkybės, realijos ir personalijos: *Puikus iš Paryžiaus [Napoleonas] grimzdamas eina per Nemunę; Pranciškus dejuojamas kelia kardę prieš žentą*¹³; į kovą pakyla Prūsų jaunimas. Autorius konstatuoja, kad prancūzų armiją sudarė daugiau kaip 300 000 karių, o kautynės prie Leipcigo truko tris dienas. Eilėraščio pabaigoje pašlovinami prieš Napoleoną jėgas suvieniję monarchai – Rusijos caras Aleksandras I, Austrijos imperatorius Pranciškus II (vok. Franz II., 1768–1835, Austriją valdė nuo 1804 m.) ir Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas I, ir pagerbiami Prūsijos armijos vadai *Blycheris* (Gebhard Leberecht von Blücher, 1742–1819) ir *Jorks* (Johann David Ludwig von Yorck, 1759–1830). Eilutėje

¹³ Austrijos imperatoriaus Pranciškaus duktė Marija Luizė Austrė nuo 1810 m. iki 1814 m. buvo Napoleono Bonaparto sutuoktinė. 1811 m. ji pagimdė sosto įpėdinį Napoleoną II, kuris augo senelio rūmuose Vienoje turėdamas Reichštato kunigaikščio titulą ir iki 1830 m. nežinojo, kas jo tikrasis tėvas.

Jau Alleksandras bey Willems wadin (Aleksandras ir Vilhelmas įsako pulti) Hasenšteinas neiprastai, bet šiltai Prūsijos valdovą Frydrichą Vilhelmą I pavadina antruoju (šaukiamuoju) vardu: *Willems*.

Eilėraštyje jaučiama dramaturgo plunksna – nuo pirmųjų eilučių įtemptas siužetas, ryški kulminacija ir aiški atomazga. Veiksmas vyksta ne tik pirmame plane, bet ir fone bei užkulisiuose – per jūras artinasi švedai, Napoleonas siūlo paliaubas. Kūrinėlį pagyvina tiesioginė Napoleono kalba – jo pažadai (*Dabbar iŝžpuftikit Miestus wiffus; / aŝ jus daryfu wiffus Karalus*) ir puolančios sąjungininkų armijos šūksniai (*Hurra! N'atbok! Su Diew!*).

Menine išraiška, ekspresija ir kandžia satyra šis eilėraštis papildė Rytų Prūsijos lietuviškos poezijos paveldą. Hasenšteinas eiliavo ne blogiau už jau pripažintus lietuvių poetus Melchiorą Švobą (Melchior Schwabe, apie 1624–1663), Adomą Frydrichą Šimelpfenigį, Kristijoną Gotlybą Milkų (Christian Gottlieb Mielcke, 1733–1807) ir XIX a. bandžiusius lietuviškai eiliuoti Endrikį Budrių, Johaną Ferdinandą Kelkį, net ir patį Rėzą. Šis Napoleono karų dainius, turėtų rasti vietą lietuvių literatūros antologijose.

Kitas knygelės *Landšturmo giesmė* lietuviškas tekstas yra landšturmo kovotojams sukurta žygio daina. Ji buvo vadinama pagal pirmąją eilutę *Eime apginti tėviškę [...]*, o atliekama pagal populiarios XVIII a. vokiškos dainos melodiją¹⁴.

Knygelėje yra ir vokiškas tekstas, prasidedantis *Auf, auf, zum Kampf für's Vaterland [...]*, todėl dainą galėjo kartu dainuoti ir vokiečiai, ir lietuviai.

Prieš 90 metų į dienos šviesą šiuos tekstus iškėlęs Vaclovas Biržiška spėjo, kad Hasenšteinas yra tik vokiškos dainos vertėjas į lietuvių kalbą. Tačiau neatmestina prielaida, kad abu tekstus – ir vokišką, ir lietuvišką – sukūrė pats Hasenšteinas.

¹⁴ Tai vokiečių poeto ir kompozitoriaus Christiano Friedricho Danieliaus Schubarto (1739–1791) XVIII a. pab. sukurta daina *Auf auf, ihr Brüder, und seid stark*, tapusi liaudies daina.

1. Auf, auf, ihr Brüder, und seid stark, der
Ab-schieds-tag ist da. Schwer liegt er auf der
See - le, schwer, wir sol - len ü - ber
Land und Meer ins hei - ße A - fri -
ka, ins hei - ße A - fri - ka.

Eilėraštis parašytas taisyklingais jambais, šešiais penkieiliais posmais, rimuojamos 2–5 ir 3–4 eilutės, o pirmoji nerimuojuama. Tokia eilėdara būdinga protestantų giesmėms, ji gerai tinka dainuoti ar giedoti.

Lietuviškas tekstas sklandus, parašytas taisyklinga lietuvių kalba, leksika neįmantri, grubioms vokiškoms metaforoms surandami lietuviams įprasti atitikmenys, pvz., vokiškame tekste vengiantis ginti tėvynę asmuo lyginamas su ištižusia sutraiškyta kirmėle, o lietuviškame – su baukščiu paukšteliu, kuris skriaudžiamas slepiasi lizde ir pats save niekina. Lietuviškoji metafora prirena XIX a. pab. rašiusio Lietuvos poeto Maironio (1862–1932) agituojantį eilėrašį, kuriame Tėvynę apleidžiantis lietuvis lyginamas su baliu kūdikiu.

Landšturmo giesmė *Eime apginti tėviškę* paplito lietuviškose Prūsijos provincijose. Tai liudija Rėzos archyve išlikę du rankraštiniai jos variantai, užrašyti skirtingose vietovėse – Kaukėnuose (vok. Kaukehmen) netoli Tilžės ir Valtarkiemyje (vok. Waltarkehmen) netoli Gumbinės. Pirmajame rankraštyje yra nežymių nukrypimų nuo spausdinto teksto, atsiradusių dėl užrašytojo atminties spragų, o antrajame – tekstas iškraipytas ir net ne visada suprantamas. Pvz.:

Tasai jų pančius tenešioj[.]
te kenč vargus, vargus,
kursai ne prisidraugavoj
prie Willaus pulko bey kovoj
be rods prali[e]s kraujus.

Rėzos asmeniniame archyve išliko dar dvi kitos landšturmo karius mobilizuojančios dainos, parašytos tuo pačiu ritmu kaip ir *Eime apginkim Tėviškę*, taigi ir dainuojamos pagal tą pačią melodiją. Viena prasideda *Be baimės būkim! Dievs padės*, antroji – *Mums teko darbs didey šlovings*. Tai galbūt taip pat Hasenšteino sukurti tekstai.

Kristupas Danielius Hasenšteinas laikytinas lietuviškai rašiusiu Napoleono karų metraštininku. Tyrėjų dėmesio dar laukia jo parašyta lietuviška karų su Napoleonu istorija (1814) ir joje esančios lietuviškos karo dainos.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- [HASSENSTEIN CHRISTOPHER DANIEL], *Landŝturmo Giesme = Landŝturmlied*, [Gumbinè: Hartungų spaustuvė, 1813]. LMAVB RS, Liudviko Rėzos fondas 137–5.
- [HASSENSTEIN CHRISTOPHER DANIEL], *Kaip Krikŝczoniŝka Wiera bey Baŝnyczia, Ŗmonų pagadinta, Diewui maloningay bewaldant per Luteru bey kittus nobaŝnus Wyrus Atnaujinta Lietuwninkams iŝguldya wierno jŭ prietelio, jŭs pribudint norinczio, kad ŝwiefybeje pafielgtu. Wyraufiems ŝwentos Baŝnyczios Uŝweizdams pavelijant, Raŝtais iŝŝpaufia pri Endrikio Post Tilŝeje 1818.*
- [HASSENSTEIN CHRISTOPHER DANIEL], *Nufidawimai ŝwento Karawimo, per kurri Prufai ir kitti krikŝczonis nŭ baiŝingiáuŝo Smarkawimo iŝwalniti, fu kellioms Giefmems Nufitikkejimŭ pribuddinantiems, Lietuwninkams ant Géro suraŝyti ir Raŝtais iŝŝpausti, Gumbinneŝ Mette 1814.*
- BIRŖIŝKA VACLOVAS, *Aleksandrynas: Senųjŭ lietuvių raŝytojŭ, raŝiusiŭ prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos, t. 2: XVIII–XIX amŝiai*, Čikaga: JAV LB Kultŭros Fondas, 1963.
- BIRŖIŝKA VACLOVAS, *Neŝinomi senieji lietuviŝki tekstai*, Kaunas: Humanitariniŭ mokslŭ fakulteto leidykla, 1931.
- CITAVIČIŪTĖ LIUCIJA, *Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras: istorija ir reikŝmė lietuvių kultŭrai*, Vilnius: Lietuvių literatŭros ir tautosakos institutas, 2004.
- RHESA LUDWIG, *Kurzgefaŝte Nachrichten von allen seit 1775 an den evangelischen Kirchen in Ostpreuszen angestellten Predigern [...]*, Königsberg: Gedruckt in der Paschkeschen Buchdruckerei, 1834.

Landšturmo giesmė. Lithuanian Poetry of the Napoleonic Wars

S u m m a r y

A printed booklet with no individual shelf mark within the overall file pagination is bound among the manuscripts in file 137-5 of the Liudvikas Rėza collection in the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences. The booklet bears only the title, *Landšturmo giesmė* (The Hymn of Landsturm), and neither the publishing data nor the author are given. The surname 'Hassenstein', written in Rėza's handwriting in the corner suggests that it was he who prepared the booklet for printing.

The booklet contains Lithuanian poems from the Napoleonic Wars. This article-publication establishes the circumstances and publishing details of the booklet, provides detailed information about the author, and assesses the historical and enduring value of Lithuanian poems. The publication is a rarity as only this particular copy is known.

The biography and activities of the author, Christoph Daniel Hassenstein (1756-1821), have not yet been studied in detail. He was a priest in Piktupönen (Piktupėnai; at present, this church village on the Prussian-Lithuanian border is in the territory of Lithuania) all his life; here he produced significant works in Lithuanian studies: he wrote a history of the Napoleonic Wars (1814) in Lithuanian, which included 20 Lithuanian war songs and poems, translated the history of the Reformation (1818), and prepared a number of books of an educational nature for Lithuanians.

Hassenstein's poem 'Pasipūtėsis svieto pergalėtojis' (The Pompous Conqueror of the World), which ridicules Napoleon's army beaten at the Battle of Leipzig, is one of the very few examples of early Lithuanian satire.

KEYWORDS: Prussian Lithuania; poetry of the Napoleonic wars; Battle of Leipzig; Christopher Daniel Hassenstein; Ludwig Rhesa (Liudvikas Rėza).

Pafiputesis Swieto Pergalletojis.

Puikus wiens atjodams išž Parižos,

Trara!

papusdams žubus ištribijos,

Trara!

Pats fawinos, kas daryta Kittû,

bešiaukdamos fu balfu škambanczu

Trara! Trara! Trara!

Jam pūlant, jis gyres, Swieta waldyt.

Del ko?

Wiffiems šėip pareinant, jô klaufyt.

Del ko?

Wiens wiflab norejo waldyt abelnay

padukęš dingojo, Diews efas patfai.

Del ko? Del ko? Del ko?

Iniršęs jis Kardą tekina.

Už ka?

Ir grumždams eina per Nemoną.

Už ka?

Pakelęs Nosi ten kakinas,

bet gryždams ne žin, kur kišti Rankas.

Už ka? Už ka? Už ka?

Sawiemfiems Daugumma pamelloj;

Antay!

jau Swieta apwerft, jis jus wadžioj

Antay!

Dabbar išžpuftikit Miestus wiffus;

až jus daryfu wiffus Karalus.

Antay! Antay! Antay!

Bet Prufû Jaunimmas pafikela,
Hurra!
Už kits kittą Ginklus nutwera,
Hurra!
Jiems fzi aukent, tur Smagines padrebbet,
ir Ruffû Pulkai jau dūdas girdet:
Hurra! Hurra! Hurra!

Sztay! Szwedai, per Jures ir artinafi,
Tolaus!
iweikti papratę Wyrui druti.
Tolaus!
Kalnai kaip ir daubos wiffos pabund,
annam Newidonui Kraujas fuŕžunt
Tolaus! Tolaus! Tolaus!

Prans sawo Dukratês del dejoj,
Skaudu!
Alle tiek Pulkû wargus ir mieroj;
Skaudu!
Jis Kardą ištrauk, Teifybe daryt,
jey Ŗentui ir tektu, bais nufimyt.
Skaudu! Skaudu! Skaudu!

Jau fulo Pakaju ans Klaftings
Niekai!
žuddyt ir degint keta fmarkings.
Niekai!
Daugiaus kaip tris Szimtus Tukftancžû
fugraibo nasrings, iš wiffu Kampû
Niekai! Niekai! Niekai!

Te platinas dar tolaus jû Pulkai,
Widdun!
t'atfiwer labjaus dar peklos Nasrai!
Widdun!
Jus imkim be Baimês, ir Padurmu
iðwalninkim Tewiðske fu Diewu
Widdun! Widdun! Widdun!

Srowe jû atužia jau Ummaru
N'atbok!
Jau grauja Perkuns ið tukftant Nasrû.
N'atbok!
ir Kulkos taip byra, kaip Ledai;
Napoleons werćz ias ðen ir tenlinkai.
Jam fzukfztu, jo n'atbok!

Puftyne darrydams, ifiurwin,
Halloh!
Elbos pri Deiwes jis glauftis kettin
Halloh!
Noprosnay fukkas baifinga Źweris,
ankðzcaus ji fuweržoma wis uż wis.
Halloh! Halloh! Halloh!

Jau Allekfandras bey Willems wadin
Su Diew!
kardu karalunas Szwedu ðwaitin,
Su Diew!
ir Jorks bey Blykeris Ummaru
I jûs kabinnas ið wiffu Szallû.
Su Diew! Su Diew! Su Diew!

Kaipgi jau baigias treczoji diena,
Tropnay!
Baifybes Nasrai uffiwera.
Tropnay!
Ifzdykelei gaun fawo mokeszczus
kurrus buwo pelnę per ilgus Mettus,
Tropnay! Tropnay! Tropnay!

Pradaužę Baifybę, ifiweržą
Sweiki!
I Leicig, kur Žmones jūs fweikina:
Sweiki!
Kurriam dar tikt kraujas bekrutt Gyslofa,
pri fziaukia leinantiems Sirdže linkfma:
Sweiki Diews te fkalfin!

(Nach der Melodie: *Auf auf, ihr Brüder, und seyd stark!*)

1.

Auf, auf zum Kampf für's Vaterland,
eh es der Feind verherret.
Zur Waffe greife jede Hand,
bild't Preussen eine Felsenwand,
die nie der Feind zerstört ;,:

2.

Es duld't der Franken Uebermuth
ein braves Volk nicht mehr;
verbrennet lieber Hab und Gut,
verlieret Leben, opfert Blut,
nur Freiheit nicht und Ehr ;,:

3.

Die Sklavenketten trage der
und fühle Quaall und Noth,
der willig nicht als freier Herr
zum Kampfe zieht mit Willhems Heer
auf Leben und auf Tod :.:

4.

Wem nichts aus träger Ruhe stört,
bleibt ein getretner Wurm. –
Wer Vaterland und König ehrt,
dem sey's nicht grausend, wenn er hört:
auf Brüder auf zum Sturm :.:

5.

Und tapfer wie ein Löwe ficht
wer Männerkraft besitzt;
auf Preußens Seite strahlt das Recht,
es weicht nicht Fürst, nicht Herr, nicht Knecht,
wenns donnernd um ihn blitzt :.:

6.

Und so vereint – zwingt uns die Noth
nicht in ein Sklavenjoch.
Ja, sterben wir den Heldentod,
giebt Wilhelm unsern Weisen Brod,
Er sieg' und lebe hoch! :.:

1.

Eime apginkim Tèviške,
pirm ji išpustita.
Ginklais redikimies wiffi,
pradaužkim ta Neprieteli,
kurs mufû tykoja.

2.

Tyczawima Išdikeliû
ar kefim dar ilgiaus?
Patfai nudegint faw Nammus
ir pult i Kardus blizganczus,
aš weliczau weikiaus.

3.

Tas fufiretes te dejoj
Lencugofe graudzey,
kurs baidos eiti fu Waisku,
patties Karalaus išwestu,
Ir gintis nuoširdzey.

4.

Lizda kurs flepjafi baukštus,
kankinnams wiffaday.
Kurs pats fave ne niekina,
n'uffidrebb, kada šiaukiama,
Tûs imkim padarmay!

5.

Macnus kaip Lutas immafi,
kas tikras Wyras yra.
Prieš Neteifybe ginnamies.
Teifaufas mums tikray pades
pradaužt Smarkauninka.

6.

Waitot po Tungu Nieks
priwef mus, taip suwienitus
Jei kas kowodams pafides,
Karalus to Waikus pennes,
Te perweik Jis Wiffus!

M. Hoffm.

25

Landsturmo - Giesmė.

26

Landsturmlied.

27
Pasiputesis

Swieto Pergalleteojis.

Pultus wiens atjodams Iſi Parljos,
Erara!

papusdamš Zubus Iſtrubijos,
Erara!

Patš ſawines, kaš daryta Klitū,
beſiaukdamos ſu Balſu ſambanczu
Erara! Erara! Erara!

Jam pālant, jūš gyreš, Swieta walbyt,
Del ko?

Wiſſiems ſeip pareinant, jūš klaupyt.
Del ko?

Wiens Wiſlab norejo walbyt abelnay
padufęš dingyojo, Diems eſaš patſai.
Del ko? Del ko? Del ko?

Juiręš jūš Karba ſelina
Už ka?

ir grumjdamš eina per Remona
Už ka?

Pakeleš Noſi ten ſafinas,
bet grojdamš ne jin, kur tiſti Rankaš.
Už ka? Už ka? Už ka?

Saviemšiemš Daugumma pameltoj;
Antaj!
Jau Ewleta apwerst, jis jās wadžioj
Antaj!
Dabbar izpustikit Mieskus wissus;
asj jus darysu wissus Karalus.
Antaj! Antaj! Antaj!

Det Prusū Jaunimmas pastela,
Hurra!
Uj kits kitta Ginflus nutwera,
Hurra!
Ziems sziauent, tur Smazines padrebbet,
ir Ruffū Pulkat jau dūdas girdet:
Hurra! Hurra! Hurra!

Sztap! Szwedat, per Jures ir artinast,
Tolaus!
Iweikti papratę Wyrat drukt.
Tolaus!
Kalnai kaip ir Daubos wissos pabund,
annam Rewibonni Kraujas susjunt
Tolaus! Tolaus! Tolaus!

Prans sawo Dukratēs del dejoj,
Staudu!
Alle tiek Pulkū Wargus ir mlerof;
Staudu!
Jis Kardq iskraut, Teisybe darnt,
jey Zentui ir rektu, bals nusiimt.
Staudu! Staudu! Staudu!

Jau sulio Vakaju ans Klaskings
Niekai!

žuddyt ir degint keta smarkings.
Niekai!

Daugiaus kaip tris Szymus Lukkanczū
su graibo nasrings, is wissū Kampū
Niekai! Niekai! Niekai!

Le platinas dar tolaus jū Palkai,
Widdun!
t'atswer labjaus dar Peklos Nasrat!
Widdun!

Jus imkim be Daimės, ir Padurmu
išwalnkim Lewiske su Diewu
Widdun! Widdun! Widdun!

Growe jū arujta jau Umbaru
N'atbot!
Jau grauja Perkuns is tankant Nasrū.
N'atbot!
ir Kulkos taip byra, kaip ledai;
Napoleons werėjtas ken ir tenlakai.
Jam šukštu, jo n'atbot!

Pustyne darrndams, iškurwla,
Halloh!
Elbos pri Deiwes jis glausis kettin
Halloh!
Noprošnay suktas balsinga Šweris,
ankšėjus ji suwerjoma wis už wis.
Halloh! Halloh! Halloh!

Jan Aleksandras ben Villemš wabin
Su Diew!
kardu karalunas Szwedū kwatkin,
Su Diew!
ir Jorkš ben Wyteris Umbaru
i jās kabinnas iš wissu Szallū.
Su Diew! Su Diew! Su Diew!

Kaipgi jau baigias treczosi Dlena,
Tropnay!
Waisybes Rasrai usšivera.
Tropnay!
Išdyfelei gaun sawo Mofesegus
kurus bawo pelnę per ilgus Mettus,
Tropnay! Tropnay! Tropnay!

Pradauję Waisybę, išwerža
Sweiki!
i leipcis, tur žmones jās sweiktina:
Sweiki!
Kurelam dar tik kraujās bekrutt Gyslofa,
prisziakla Teinantiems Szirdze linkma:
Sweiki Diewš te šalsin!

W. J. A. S.

(Nach der Melodie: Auf auf, ihr Brüder, und
seyd stark!)

1.

Auf, auf zum Kampf für's Vaterland,
eh es der Feind verheert.
Zur Waffe greife jede Hand,
bild't Preußen eine Felsenwand,
die nie der Feind zerstört ;:

2.

Es duldt der Franken Uebermuth
ein braves Volk nicht mehr;
verbrennet lieber Hab und Gut,
verlieret Leben, opfert Blut,
nur Freiheit nicht und Ehr ;:

3.

Die Sklavenketten trage der
und fühle Quaal und Noth,
der willig nicht als freier Herr
zum Kampfe zieht mit Wilhelms Heer
auf Leben und auf Tod ;:

4.

Wem nichts aus träger Ruhe stört,
bleibt ein getretter Wurm. —
Wer Vaterland und König ehrt,
dem sey's nicht grausend, wenn er hört:
auf Brüder auf zum Sturm !:

5.

Und tapfer wie ein Löwe sicht
wer Männerkraft besitzt;
auf Preußens Seite strahlt das Recht,
es weicht nicht Fürst, nicht Herr, nicht Knecht,
wenns donnernd um ihn blizt !:

6.

Und so vereint — zwingt uns die Noth
nicht in ein Sklavenjoch.
Ja, sterben wir den Heldentod,
gebe Wilhelm unsern Waisen Brod,
Er sieg' und lebe hoch! !:

1.

Ēime apgānīm Ēewiņķe,
 pirm jē Īpustīta.
 Ēintlais redīkimies wīstī,
 pradāuķīm tā Ēeprieteli,
 kūrē mūsū tņkoja.

2.

Ēoczawīma Īfditellū
 ar kēstīm dās ilgīlaus?
 Ēatsal nubegīnt sārē Ēammus
 te pulst ī Ēardus blīzgancūs,
 aņ wēliczau wēiklaus.

3.

Ēas sūstīretēs te dejoj
 Ēencugose graubzey,
 kūrē bāidos eiti sū Ēaistū
 pattīes Ēaralāus Īhwestū,
 ir gīntīs nūstīrdzey.

4.

Liſda kurb ſlepjaſi kauſgtuſ,
kaukſinnamſ wiſſadag,
Kurb patſ ſawe ne niekna,
n'uffidrebb kada ſtauktama,
Lũs imſim padarmay!

5.

Maenuſ kaip Lutaſ immaſi,
kaſ tikraſ Wyrſ yra.
Priekſ Netekſybe ginnamieſ,
Teiſauſaſ mums tikray padeſ
pradauſt Smartaunika.

6.

Waltot po Lungu Niekſ
priweſ' muſ, taip ſuwienituſ
Jey kaſ kowodamſ paſideſ,
Koraluſ to Waikuſ pennuſ
De perweit Jiſ Wiſſuſ!

W. J. K.